

Prof. Dr. Mustafa İsen; *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, X+581s.

Türk kültürü ve edebiyatı sahasında tezkirelerle ilgili önemli çalışmaları ile tanınan Prof.Dr. Mustafa İsen'in *Ötelerden Bir Ses* adını verdiği kitabı, yazarın divan edebiyatı ve Balkanlarda Türk edebiyatı konularında 1979-1995 yılları arasında yazdığı makalelerin ve çeşitli toplantı ya da sempozyumlarda sunduğu bildirilerin bir araya getirilmesinden meydana gelmiş olup toplam elliiki yazıyı ihtiva etmektedir. Yazara göre "Eski Türk Edebiyatı zaman olarak öte, Balkanlar ise bizim için şimdi, mekân olarak öte olduğu için" kitaba bu isim verilmiştir. Kitap, "biyografi, şehir ve kültür ilişkisi, yani şuarâ tezkireleri ile ilgili çalışmalar; Balkanlar ve bunların dışında yer alan müstakil makaleler"i içermektedir. Yine yazarın Önsöz'de anlattığı gibi bir kısım makaleler akademik bakış açılarının gerektirdiği dipnot ve belgelere dayandırılmış, objektif sonuçları hedefleyen makalelerdir. Bir kısmı ise yorum ağırlıklı olup daha popüler nitelikler taşırlar.

Eserde asırlarca Türk siyâsî ve kültür tarihinde merkez konumunda bulunan Tokat, Erzurum, Ankara, Diyarbakır, Üsküp ve Priştine gibi şehirlerin ele alınması, bu konularda araştırma yapacaklara kaynaklık edecek olması bakımından önemlidir. Ayrıca Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya gibi Balkan ülkelerindeki Türk nüfus ve hakimiyeti hakkında bilgiler verilmektedir. Kimi makalelerin sonunda kaynağa verilmiştir ki bu, okuyucunun başka kaynaklara mürâcaatına imkan sağlar niteliktedir (msl. s.34-35, s.45-46, s.266, s.283, s.293, s.324, s.450, s.536-537).

Pek çok makalede toparlayıcı tespitler yer alır. Meselâ, "XVI. Yüzyıl Sonuna Kadar Osmanlılarda Biyografi Geleneği" (s.1-27) adlı makalede XVI. asrın sonuna kadar biyografi geleneğine bakıldığında üç farklı uygulamanın ortaya çıktığı söylenir: 1. Umûmî tarihlerde yer alan biyografiler, 2. Şakâik, te'lif, tercüme ve zeyillere yer alan biyografiler, 3. Şuarâ tezkirelerinde yer alan biyografiler. Bunlar sırasıyla değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Makalelerin bazılarında konuyu tablo veya şema ile gösterme yoluna gidilmiş, böylece izah edilen konu somut biçimde ortaya konmuş ve daha kolay anlaşılması sağlanmıştır. Meselâ, "Tezkire" (s.28-36) başlığını taşıyan makalede *Mecâlisü'n-Nefâis* 'den *Son Asır Türk Şairleri* 'ne kadar otuziki tezkirenin müellifleri ve ölüm tarihleri, tezkirenin kapsadığı dönem ile yazılış tarihleri bir tablo halinde verilmiştir (s.30-31). "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar, Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakış" (s.64-75) adlı yazıda Osmanlı coğrafyasına şair yetiştiren yerleşim bölgelerini ve kaç şairle bu yapı içinde yer aldıklarını gösteren bir tablo verilmektedir (s.67-69). Ardından otuziki vilayet yetiştirdikleri şair sayıları da verilerek en çoktan en aza sıralanır (s.70). Aynı tablo XVI. asırda -İstanbul, Konya, Buhara ve Erzurum hariç- kaç tane şair yetiştirdiklerini de gösterecek şekilde yer almıştır (s.87-88). "Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler" (s.195-208) başlıklı makalede tezkirelerdeki verilere göre aynı mahlası kullanan şairler ve sayıları alfabetik olarak sıralanmıştır (s.198-204). "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına

Bakışlar, Divan Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri" (s.209-220) başlığını taşıyan makalede ise tezkirelerin verdiği bilgilerden hareketle şairlerin tarikatlara göre dağılımları alfabetik olarak sıralanmış, pek çoğunun ölüm tarihleri de verilmiştir (s.213-216). Ayrıca bu dağılıma göre bir sıralama (s.216) ve bir dağılım göstergesi de (s.218) yapılmıştır. "Aruzun Anadolu'daki Gelişme Çizgisi" (s.443-452) adlı makalenin sonunda Âhî, Usûlî, Cemîlî, Seyyid Vehbî divanlarında kullanılan aruz kalıplarının kullanım oranları bir tablo halinde tespit edilmiştir (s.450-452). "Balkanlarda Türk Edebiyatı" (s.512-537) makalesinde Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, (eski) Yugoslavya, Makedonya, Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Arnavutluk'da yaşamış şairler ayrı ayrı -pek çoğunun ölüm tarihleri de verilerek-sıralanmıştır. Bu tür somut gösterge niteliği taşıyan tabloların son derece yararlı olduğu kanaatindeyiz. Aynı düşünce ile "Osmanlılarda Şehir ve Kültür" (s.77-84) adlı makalenin baş tarafına Osmanlı coğrafyasında belli başlı kültür merkezlerini gösteren bir harita konulmuştur (s.76).

Bazı makalelerde dikkati çeken bir başka husus, yeri geldikçe çeşitli şairlerin şiirlerinden örnekler alınmış olmasıdır. Bazen bir şiirin tamamı, bazen de konuyla ilgili olarak bir kısmı ilgili makaleye dahil edilmiştir. Meselâ, "Çağdaş Prizren Şairleri" (s.150-163) adlı yazıda Nusret Dişo Ülkü, Ni'metullah Hâfız, Bayram İbrahim, İskender Muzbeğ gibi şairlerin şiirlerinden birer ikişer örnek verilmiştir. "Cem Şairleri" (s.164-168) başlığını taşıyan yazıda ise bazı Cem şairlerinin şiirlerinden örnek beyit ya da mısralar alınmıştır. Hattâ başka bir makalede İshak Çelebi'den alınan bir gazelip metni, günümüz Türkçesi ile nesre çevrilerek verilmiştir (s.141-142). Gazelin metni divanın tenkitli basımında beyit sıralaması değişik olarak bulunmaktadır. Bu neşre göre metnin okunuşunda da farklılıklar görülmektedir. Neşri yapılan divanda "bîmâr" lafzına mukâbil İsen'in tercih ettiği ve neşirde de bir fark olarak bulunmayan "bîdâr" kelimesi bu tür farklılıklardır ve fakat ikincisi beytin anlamına daha uygun düşmektedir.

Farklı zamanlarda, farklı yerlerde yayınlanan makalelerin bir kitapta, üstelik bir konu bütünlüğü içerisinde toplanmış olması, hem edebiyat tarihi araştırmacıları, hem de her kesimden okuyucu için bir kolaylık ve bir kaynak eser niteliği arz etmektedir.

Murat A. KARAVELİOĞLU